

Euroopa Teadusfondi Merekomitee (European Science Foundation, Marine Board): mereteaduse foorum, sünergia, strateegia ja hääl

Merekomitee (Marine Board; tegutseb Euroopa Teadusfondi juures) asutati 1995.a. liikmesriikide esindajate poolt (i) peamise eesmärgiga *koordineerida* Euroopa mereteaduse juhtivate jõudude (nii rahvuslike mereteadusele spetsialiseerunud instituutide, teadust rahastavate organisatsioonide kui ka teadus(kompetentsi)nõukogude tegevust ning (ii) panustada *mereteaduse strateegia* arendamisse. Merekomitee on sõltumatu valitsusväline nõuandev kogu, mille tegutsemise peamiseks motiiviks ja eesmärgiks on tiheda ja jätkusuutliku koostöö saavutamine mereuuringute vallas. Merekomitee loomine oli teadlaste ja rahastajate esindajate ühine reaktsioon olukorrale, kus erinevate rahvuslike ja Euroopa tasemel välja töötatud mereteaduse strateegiate ja programmide üha suurenev hulk ja vastastikused seosed demonstreerisid selgelt uute lähenemiste vajalikkust Euroopa kui terviku mereteaduse strateegia kujundamisel.

Merekomitee esmaseks sihtideks on Euroopa mereteaduse *perspektiivide kujundamine* uute võimaluste ja suundumuste identifitseerimise kaudu ning nende *konsolideerimine* tulevikku mõjutavateks ühisaktsioonideks. Merekomitee fokuseerub *kompetentsi siirde* ohjamisele eesmärgiga kujundada Euroopa mereteadus maailma juhtivaks. Liikmesorganisatsioonide jaoks on Merekomitee *strateegiline foorum* teaduspoliitika kujundamiseks nii liikmesorganisatsioonide, rahvusriikide kui ka Euroopa Komisjoni tasemel.

Teaduspoliitilise ajustrustina näeb Merekomitee oma olulist rolli:

- tipptasemel mereteaduse väljundi konsolideerijana;
- teadussaavutuste transformeerijana oluliseks argumendiks riiklike otsuste tegemisel;
- perspektiivide kujundajana teadusuuringute edukuse tagamiseks tulevikus ning vastavate poliitiliste otsuste tegemiseks
- mereteaduse kompetentse positsioneerijana Euroopa tulevikule oluliste sotsiaalpoliitiliste ja majanduslike aspektide seas.

Merekomitee tegevus toimub neljal tasandil:

- **Hääl**, mis väljendab Euroopa mereteaduse kollektiivset tulevikunägemust nii Euroopa kui ka kogu maailma arengute kontekstis, sh. avalikkuse informeerimisel mereteaduse võimalustest;
- **Foorum**, mis konsolideerib 28 organisatsiooni seisukohad 19 Euroopa riigist jagamaks infomatsiooni, identifitseerimaks ühiseid kitsaskohti, leidmaks lahendusi ja koostöövõimalusi ning arendamaks ühist platvormi.
- **Strateegia**, mis on suunatud tuleviku klassikaliste ja interdistsiplinaarsete mereteaduse aspektide identifitseerimisele ja positsioneerimisele Euroopa kui terviku strateegiliste eesmärkide kontekstis; aga ka uuringute ja analüüside käivitamine (vajadusel tihedas koostöös Euroopa Komisjoniga) Euroopa ühtse mereteaduse strateegia väljatöötamiseks ja täiendamiseks;
- **Sünergia**, mis väljendub Euroopa tasemel ühildatud rahvuslike teadusprogrammide lisaväärtuses, mereteaduse infrastruktuuri ühiskasutuses peituvate võimaluste avamises ning rahvusvaheliste ja/või piirkondlike programmide ja organisatsioonide koostöös sündivates saavutustes.

Euroopa Teadusfondi Merekomitee kontaktorgan Eestis on Teaduste Akadeemia (TA) mereteaduste komisjon (MTK), mis moodustati Eesti TA juhatuse otsusega 25.09.2007 ning alustas realselt tööd 2008.a. jaanuaris.

MTK töötab TA Presiidiumi juures. Komisjoni esmasteks eesmärkideks on

- Eesti (mereteaduste) adekvaatne esindamine Euroopa Teadusfondi Mereteaduste Komitees (ka „Merekomitee”) ning
- tegevus riigisisese nõustava koguna

Kontaktisikuks on peasekretäri asetäitja välissuhete alal Anne Pöitel;

kontaktaadress:

Kohtu 6

10130 TALLINN

Telefon: 644 8677

Faks: 645 1829

e-mail: „Anne Pöitel” foreign@akadeemia.ee või anne.poitel@akadeemia.ee

MTK esimees on akadeemik Tarmo Soomere

TTÜ Küberneetika Instituut, Akadeemia 21, 12618 Tallinn, tel. 6204176;

soomere@cs.ioc.ee

MTK tegevus Eestis on suunatud kõigi merede ja muude suurte veekogude ja nende ökosüsteemi funktsioneerimisega seotud teadusharude (nt mereteaduse ja limnoloogia mitmesugused harud, meregeoloogia, rannikutehnika ja –teadus, hüdroloogia, merepõhja ja mereelustiku ressursidega ja nende eksploateerimisega seonduvad teaduslikud küsimused, mere ruumiline planeerimine) Eestis baseeruva kompetentsi esindajatele. Mereteaduse all mõistetakse nõnda defineeritud teadusharude kogumit.

Mereteaduse erinevates harudes on tegevuses hinnanguliselt 200 doktorikraadiga teadlase ning nendega seonduvalt ligikaudu sama palju nooremat teaduslikku ja tehnilist personali ning kraadiõppureid.

MTK istungid. MTK pidas 2008.a. kaks istungit.

Esimesel istungil (21. jaanuaril 2008) kuulati ära avasõnad ja informatsioon Teaduste Akadeemia komisjonide töö korraldusest akad. Jüri Engelbrechtilt, informatsioon Euroopa Teadusfondi Mereteaduste Komitee kohta ning mereteaduse komisjonile pandud ülesannetest komisjoni esimehelt akad. T. Soomerele ning kooskõlastati MTK põhikiri ja kodukord. Keskse ettekande Eesti merenduspoliitika hetkeseisust ja mereõiguse perspektiividest pidas Heiki Lindpere.

Teisel istungil (28. aprillil 2008) kuulati ära informatsioon Euroopa Teadusfondi Mereteaduste komitee tegevusest ja selle järgmisel istungil (13–15. mai 2008) arutusele tulevatest küsimustest akad. T. Soomerelt ning kinnitati komisjoni põhikiri ja kodukord.

Keskse ettekande mereteadlaste ettevalmistamisest tänases Eestis ning mereteadusega seotud magistri- ja doktoriõppest tegi komisjoni liige Urmas Lips.

Mõlemal istungil arutati võimalike Eesti-poolsete ettepanekute temaatikat Merekomiteele. Konkreetsete ettepanekuteni esimesel tööaastal ei jõutud.

Osalemine Euroopa Teadusfondi Merekomitee töös

MTK esimees T. Soomere osales 2008.a. kahel Euroopa Teadusfondi Merekomitee plenaaristungil: Oostendes (Belgia) 13–14. mail 2008 ja Toulonis (Prantsusmaa) 20–21. oktoobril 2008.

Plenaaristung Oostendes oli ühildatud Merekomitee (esimese) aastafoorumiga „Väljakutsed mereteaduslikes andmestikes: vaatlustest informatsioonini” (Marine Data Challenges: from Observation to Information, Oostende, 15. mail 2008). Plenaaristung Toulonis oli ühildatud rahvusvahelise foorumiga „BioMarine 2008” (Toulon-Marseille, 20–24. oktoober 2008).

Ettekanne Euroopa Teadusfondi Merekomitee Täitevkomiteele

Seoses NordStreami poolt Läänemerre kavandatava gaasijuhtme projekti keskkonnamõju hindamise jõudmisega avalikustamise staadiumisse ning tõsiste lünkadega vastavas aruandes pöördus T. Soomere 06. juunil 2008 Merekomitee esimehe dr. Lars Horn'i poole palvega võtta taoliste torujuhtmetega kaasneva antropogeense mõju analüüsi strateegia arutusele Merekomitee järgmisel istungil.

Kuigi seda tüüpi analüüsid ei kuulu üldiselt Merekomitee päevakavasse, pidas Merekomitee täitevkomitee (Executive Committee) küsimuse arutamist vajalikuks. Toulonis pidas T. Soomere täitevkomitee kinnisel istungil ettekande suuremõõtmeliste torujuhtmete paigaldamisega Läänemerre seonduvatest keskkonnakaitselistest küsimustest (Environmental concerns about building large-scale pipelines in the Baltic Sea; 21.10.2008). Ettekandes esitatud materjal võeti teadmiseks ning peeti vajalikuks otsitada strateegilisi võimalusi kirjeldatud keskkonna-alaste küsimuste analüüsimiseks rahvusvahelisel tasemel.

Osalemine teiste rahvusvaheliste organisatsioonide töös: Eesti sõnum NordStreamiga seonduvatest keskkonnaprobleemidest

Euroopa (Teaduste) Akadeemiate Nõuandva Kogu EASAC (European Academies Science Advisory Council) palvel esines MTK esimees T. Soomere EASAC'i plenaaristungil Prahlas 16–17 juunil 2008 ettekandega suuremõõtmeliste torujuhtmete paigaldamisega Läänemerre seonduvatest keskkonnakaitseliste küsimuste arutelu ja analüüsi hetkeseisust (Environmental aspects of NordStream: developments and challenges, 17.06.2008).

Ettekandes esitatud materjali põhjal paluti T. Soomerel esitada selle probleemistiku ning vastavate arengute ülevaade EASAC'i Keskkonnapaneeli (Environmental Steering Panel) asutamiskoosolekul (London, Royal Society, 12.11.2008, Environmental concerns about building large-scale pipelines in the Baltic Sea). Esitatatud materjali põhjal formuleeriti paneeli istungi protokollis järgmine seisukoht:

„It was suggested that EASAC might place a review of the pipeline in the context of a wider regional study of the environmental problems of closed seas. It was noted that this case also raised governance

issues, in particular concerning the forum in which the EIA should be considered and decided and how oversight of the project should be managed.

In conclusion there was common ground that EASAC could usefully take a view on the EIA in terms of its scope and the quality of the scientific assessment it contained. ESP members' views diverged, however, on the boundaries to be placed around such a review. ... There was, however, general agreement that EASAC could have a role in clarifying the principles that should underlie the EIA, the elements it should contain and criteria for assessment."

Osalemine Alexander von Humboldti fondi poolt korraldatud rahvusvahelisel foorumil: Eesti sõnum NordStreamiga seonduvatest keskkonnaprobleemidest

Poola Alexander von Humboldti klubi kutsel esines MTK esimees T. Soomere kolmandal rahvusvahelisel foorumil „Eetika ja teadus keskkonna hüvanguks” (Ethics and Science for the Environment, Torun, Poola, 12–14. oktoobril 2008) ettekandega torujuhtmete paigaldamisega Läänemere põhja seonduvatest keskkonnakaitsealadest ja teadlaste ning teaduseetika küsimustest (Environmental concerns about building large-scale pipelines in the Baltic Sea, 14.10.2008) ning osales samal üritusel teadlaste vastutusele fokuseeritud paneeldiskussioonis. Ettekande tekst ja paneeldiskussiooni stenogramm avaldatakse konverentsi tulemusi peegeldavas raamatus.

Koostöö Eestis

MTK esimees T. Soomere kutsuti alates 2008.a. suvest Keskkonnaministeeriumi juures loodud merekomisjoni (ametliku nimega: Vabariigi Valitsuse 12.12.2005. a. korraldusega nr. 784 moodustatud ministeeriumivaheline merenduse, merekaitse ja reostustõrje küsimuste lahendamise koordineerimise komisjon) koosseisu vaatlejana. Mereteadust puudutavate küsimuste seas oli keskse dokumendina arutusel Läänemere tegevuskava ellurakendamise plaan aastateks 2008–2011.

T. Soomere osales samuti MTK ametliku esindajana Keskkonnaministeeriumi juures töötava *ad hoc* töörühma töös, mille eesmärgiks on NordStreami gaasijuhtmega seonduvate küsimuste (sh. vastava keskkonnamõju hindamise) analüüs ning Eesti riigi nõustamine.

Eesti esindamine eksperdina

MTK esimees T. Soomere osales Eesti riigi volitusel, kuid sõltumatu akadeemilise eksperdina Hamburgis 16–17. septembril 2008 toimunud NordStreami gaasijuhtme keskkonnamõju hindamise aruande tööversiooni arutelul. Sealt saadud informatsioon oli oluline valmistamaks ette Läänemere piirkonna teadlaste kaasamiseks selliste NordStreamiga seonduvate ning teaduslikku lähenemist vajavate probleemide identifitseerimiseks ja analüüsiks, mis väljuvad klassikaliste keskkonnamõju hindamiste piiridest ning mis vajavad riikide ja/või akadeemiate vahelist koordineerimist.

Kutse Euroopa Akadeemiate Nõuandva Kogu (EASAC) Keskkonnapaneeli (Environmental Steering Panel)

MTK esimees T. Soomere kutsuti esindama Eestit Euroopa Akadeemiate Nõuandva Kogu Keskkonnapaneelis.

Hinnang TA liikmelisusele Euroopa Teadusfondi Merekomitees

Pikas perspektiivis on Euroopa Teadusfondi Merekomiteega liitumine õige ja õigeaegne samm. Komitee liikmeskonda kuuluvad üldjuhul mitte erialaorganisatsioonid, vaid mereteadust tervikuna organiseerivad, finantseerivad või esindavad institutsioonid, mistõttu Teaduste Akadeemia liikmestaatus on Eesti teadusmaastiku kontekstis igati loogiline.

Komitee tegevuse leitmotiiviks on vaadelda, esindada ning teha maksimaalselt nähtavaks mereteadus tervikuna kogu oma mitmekesisuses. Seetõttu on Merekomitee publikatsioonid ja seisukohavõetud suhteliselt suure poliitilise kaaluga. Otsused võetakse üldjuhul vastu konsensuse alusel, mistõttu Eesti hääle kaal on võrdne mistahes muu riigi või seda esindava institutsiooni kaaluga. Merekomitee kaudu on avanenud võimalus realiseerida Eesti mereteaduse hea positsioon Läänemere piirkonnas (ning mõnede valdkondade tunnustatus maailma mastaabis) vastavate (teadus)poliitiliste otsuste tasemel, aga ka teha Eesti teadlaste sõnum kuuldavaks Euroopa mastaabis. Mereteaduste Komitee ei tegele küll otseselt finantsküsimustega, kuid paljudel juhtudel on Komitee soovitusel aluseks näiteks raamprogrammide prioriteetsete teemade kujundamisel.

Jooksvate küsimuste arutamisel saime Merekomiteelt otsest (kuigi mitte ametlikku) tuge NordStreami gaasijuhtme keskkonnamõju hindamise aruande käsitlemisel ilmnunud probleemide osas. Nende küsimuste viimine Euroopa (teadus)avalikkuse fookusesse on äärmiselt vajalik NordStreami küsimuse käsitlemisel.

Merekomitee toe kasutamine on üks võimalustest administreerida NordStreamiga seonduvate küsimuste alaseid teadusuuringuid (milleks on kindlasti tarvis kõrgetasemelist, sõltumatut ja erapooletut organisatsiooni).

Olen ka märganud, et juba Merekomitee valmidus teatavaid küsimusi arutama äratav vestlus- ja diskussioonipartnerites teatavat tähelepanu.

Tarmo Soomere
18. jaanuaril 2009